

FRANSA'DAKİ TÜRK İŞÇİLERİ

Dr. Yazgülu ALDOĞAN

Köyden kente göçün bir ölçüde devamı olan yurt dışına işçi göçü, her ne kadar alıcı ülkeleri sarsan ekonomik bunalımlar ve işsizlik sonucu durdurulduysa da, yurt dışında bir milyona yakın işçisi olan Türkiye için güncel bir sorun olma niteliğini sürdürüyor...

Döviz darboğazında çarpınan ekonomimiz için yurt dışındaki işçilerimizin gönderdikleri bir, birbuçuk milyar dolar arasında değişen transferlerin önemi açık. Ancak, 1969 - 1973 döneminde neredeyse fındık, üzüm, pamuk, tütün gibi belli başlı ihraç mallarımız arasına giren işçilerimizin her ay göndermelerini beklediğimiz dövizlerinden öteye hangi sorunlarıyla ilgileniliyor ki? Bu yazıda yurt dışındaki işçilerle ilgili bazı konulara değinmeye çalışacak, bu arada 1974 - 1976 yılları arasında Fransa'da Türk işçileri üzerinde yaptığımız araştırmanın verilerinden de yararlanacağız.

Gidenin bir, gitmeyenin bin pişman olduğu yabancı ülkelerdeki işçilerimizin sorunları her şeyden çok sahipsizlikten doğuyor. Buna dil bilmemek, mevzuatı bilmemek, işten atılma, yurda geri gönderilme korkuları, örgütsüzlük ve yabancı olmanın verdiği ürkeklik de eklenince işçilerimiz her türlü güçlüğe, haksızlığa katlanıp ekme paralarını kazanmaya çalışıyorlar.

YURT DIŞINA GÖÇÜN NEDENİ TEK DEĞİL

Yurt dışına işçi göçünün nedeni bazı bilim adamlarınca sadece nüfus sorununa dayandırılıyor. Nüfus patlaması geçiren ülkelere, nüfus artış hızı yüzde bire yaklaşan ülkelere emek göçü olarak özetleniyor bu sav. Oysa sorun hiç de bu denli basit değil. Hatta temel neden olmasına karşın "göç hareketlerinin nedenini ekonomik kalkınmadaki eşitsizliğe" (1) dayandıran görüş de bizce yeterli değil.

(1) Abdülkerim Belgendouz, (Viyana Semineri) Paris OCDE 1974

Yurt dışına emek göçü, bu emeği kullanan işletmelerin, o işletmelerin bulunduğu yabancı ülkenin, işçi yollayan ülkenin ve nihayet işçinin kendisinin çıkarları söz konusu olan karmaşık bir olgu. Böylesine karmaşık bir olgunun da kuşkusuz tek değil, çeşitli nedenleri var. Ancak bütün işgücü gönderen ve alan ülkelere uygulanabilecek tek neden ekonomik gelişme eşitsizliği. İşgücü gönderen bütün ülkeler (Türkiye, Fas, Cezayir, Tunus, Portekiz, İspanya, Yunanistan, Yugoslavya) az gelişmiş ülkeler. Bir zamanlar en çok işçi gönderen ülkelerden biri olan İtalya bugün bu dönemi atlatmış bulunmakta; her ne kadar AET'nin serbest dolaşım ilkesinden yararlanarak diğer Avrupa ülkelerinde çalışan İtalyan işçileri varsa da bunların sayıları bir zamanlar ABD'ne, Fransa, İsviçre, Almanya'ya gidenlerin yanında önemsenmeyecek kadar az. İşçi gönderen diğer ülkelere oranla kalkınmış sayılabilecek Yugoslavya'dan işçi göçüne gelince, bu da belli özellikleri olan bir göç; işsizlikten ötürü değil de daha çok kazanmak isteğinden doğan nitelikli işçi göçü. Buna karşın işçi alan ülkelerse F. Almanya, Fransa, İsviçre, Belçika, Hollanda, İsveç, Avusturya, İngiltere, Avustralya... gelişmiş zengin ülkeler. Ekonomik bakımdan geri kalmış ülkelerden gelişmiş ülkelere bir akın söz konusu. Ama bu istek tek yönlü değil, her ne kadar 1974 dünya ekonomik bunalımından sonra gelişmiş ülkeler yabancı işgücüne kapılarını kapadıysa da bu konjonktürel bir durum ve ilk kez görülüyor. Büyük atılım dönemlerinde, ilerleme hamlelerinde Anadolu bozkırından Afrika çöllerine kadar ucuz işgücü arayanlar gelişmiş ülkeler; ekonomileri dar boğaza girdiğinde öncelikle yabancı işçileri çıkartıp ülkelerine dönmeye zorlayan gene onlar. Yabancı işçi gereksinimi bu gün gelişmiş ülke ekonomileri için kısa süreli bir çözüm değil, yapısal bir durum. Fransa'da Almanya'da işsizlik oranlarının 1977 de çok büyük artışlar göstermesine karşın yabancı işçi sayısının belli bir düzeyin altına inmeyişi, gelişmiş ülke ekonomilerinin yabancı işgücünden vazgeçemediğini kanıtıyor. Yabancı işçi yerli işçiye oranla çok daha "ideal". (2) Çalışmak üzere geldiği ülke ekonomisine varoluş maliyeti yok denecek kadar az. Genç, güçlü kuvvetli, sağlam. (Doktor denetiminden geçiyor seçilmek için.) Gereksinildiği zaman getiriliyor, ekonomik bunalımda ülkesine yollanıyor, her türlü pis, zor, tehlikeli, zevksiz işlerde, gece vardiyalarında nazlanmadan çalışıyor, yerli işçilerden daha az ücrette razı oluyor. Genellikle sendikalardan uzak duruyor, hakkını aramıyor, yaşlandığı ya da sakatlandığı zaman yenisini getirtmek çok kolay; eskiyeni, sakatlananı bütün sorunlarıyla ülkesine yollamak da.

(2) John Berger, Yedinci Adam

Türkiye söz konusu olduğunda dış ülkelere işgücü göçü tamamen dışarıdan yaratılan bir sonuç. Hatta ilk kez Birinci Dünya Savaşı sırasında, 1913 de Almanya askere aldığı işçilerinin yerine çalıştırmak üzere teknik staj adı altında binlerce işçi alıyor (3). Yine Almanya 1959 Kasımında işgücü göçünü sağlayacak bir anlaşma imzalanması için Türkiye'ye başvuruyor (4). Ve daha anlaşma imzalanmadan Almanlar İstanbul'da bürolar kurarak işçi toplama-ya başlıyor. Yani bugün yabancı işçi çalıştıran kapitalist ülkelerde "zorunlu bir hastalık" olarak kabul edilen işgücü göçü geri kalmış ülkeler tarafından yaratılmak şöyle dursun, başlangıçta bizzat bu gelişmiş ülkeler tarafından yaratılıp, kabul ettiriliyor. Tabii sonra da az gelişmiş bir ülkede çarpık gelişen bir ekonomi ve hızlı nüfus artışının doğurduğu işsizliği frenlemede, ödemeler dengesi için git-tikçe artan bir döviz kaynağı bulmada cankurtaran simidi gibi gör-ülüyor, kısa vadeli çözüm yollarıyla yetinen hükümetler için.

Yabancı işçi çalıştırmayı yeğleyen şirketler bu işgücünden büyük yararlar sağlıyorlar. Denebilir ki işgücü göçünden en kârlı çıkanlar, ne para kazanan işçiler, ne döviz transfer eden az gelişmiş ülkeler ne de yabancı işgücü getirerek ekonomilerini rahatlatan kapitalist ülkeler. Bu işten en kazançlı çıkan, işçiyi çalıştıran şirketler. Az para ödeyerek, güçlü, çalışkan ve uysal işçi çalıştıran onlar; sendika, grev, toplu sözleşme korkulu düşlerini görmekten kurtulan onlar; çok pahalıya malolan çalışma koşullarını yenileştirmeyi, teknolojiyi geliştirmeyi yabancı işçiler sayesinde rahatlıkla erteleyebilen onlar. Öyle ki bugün yabancı işçi çalıştıran ülkelerde bunun topluma büyük zararları olduğu tartışılıyor; örneğin ücret artışını önleyici, sendikaların gücünü azaltıcı, teknik gelişmeyi durdurucu, işçi sınıfını bölücü sonuçları gösterilerek...

Ancak bu ülkelerde giderek artan refah ve eğitim düzeyi sonucu iş hayatına katılan gençlerin pis, tehlikeli ve zevksiz olarak nitelendikleri işleri yapmaktansa işsiz kalmayı yeğlemeleri nedeniyle hükümetler toplum için yararlı görmeseler de yabancı işçilerden vazgeçemiyor.

Soruna işçiler açısından bakıldığında nedenler biraz daha çoğalıyor; her ne kadar ekonomik neden-işsizlik, ücret azlığı, daha çok para kazanma isteği-ağır basıyorsa da ikinci derecede önemli bir çok faktör var, toprağına bağlı Anadolu insanını köyden kente, kentten yabancı ülkelere iten; karısını, çocuğunu, sevdiklerini ter-

(3) Türkiye İşçi sınıfı tarihi, cilt 1, s. 16 Vardiya yayınları, İst. 1975

(4) Yurt dışı göç hareketleri ve vatandaş sorunları, Ankara, Başbakanlık, 1973

kettiren. Bunların içinde belki de en önemlisi özendirilme. Tatilde köylerine dönen işçiler, arabaları, yeni giysileri, pilli ve elektrikli aletleri, getirdikleri armağanlar, ve anlattıkları: güzel, kolay kadınlar, bir iki yılda biriktirilen binlerce marklar, franklar, Bütün bu tatlı masalları destekleyen renkli röportajlar boyalı basınıımızda... Zengin olmuş işçiler, tüccar olmuş işçiler, mercedes, fötr şapka, sarışın kadın pek çok kişiye tarlasını, çiftini çubuğunu sattırıp; küçük dükkanını, atölyesini kapattırdı bir zamanlar, Avrupa yollarına düşmek için. Gerçeği bilmedikleri, kendilerini ne gibi koşulların beklediğinden habersiz oldukları için, dünyayı görmek, gezmek, ilginç olabilecek serüvenler yaşamak isteyenler de var içlerinde. Bunlar da hep özendirilmenin kurbanı olanlar.

Azınlıkta kalmalarına karşın kan davasından kaçanlar ve militanları da sayabiliriz yurt dışına giden işçiler arasında. Ölmek ya da öldürmek istemediğinden, çevresindeki korkunç baskıdan kaçmak için kendilerini dışarı atanlar bunlar.

Sözün kısası işgücü göçünün nedeni bir değil pek çok. Ekonomik gereksinmelerin, nüfus patlamasının, işsizliğin, ücret azlığının yanısıra özendirilme, zengin olma, sınıf değiştirme, dünyayı tanıma isteği; kan davalı, sağcı, solcu, sendikacı, kürt olmak da pek çok kişinin "el kapıları"na çalışmaya gitmesine neden oluyor...

YURT DIŞINA KİM GÖÇEDİYOR?

Yurt dışındaki işçi gurubunun yapısal özelliklerini saptamak istediğimizde veri noksanları ve olanların da birbirini tutmaması sorunuyla karşılaşılıyor. Yapılan istatistiklerin yetersizliğinin önemli bir nedeni de İİBK kanalı dışında gidenler, kaçak ya da turist diye anılan işçiler. Bir kısmı daha sonra gittikleri ülkelerde durumlarını yasallaştırabiliyorlarsa da bunun dışındakilerin kesin sayısı ve yapısal özellikleri sadece gözlem ve varsayımlara dayanıyor.

Yaşları

İİBK araştırmalarına göre yurtdışındaki işçilerimizin en yoğun gurubunu 25 - 40 yaşındakiler oluşturuyor: % 70. İnsan yaşamının en üretken devresi diye de tanımlayabileceğimiz bu yaş gurubundan sonra 40 - 49 yaş gurubunda büyük bir düşme görülüyor: % 13.

Bu sonuç F. Almanya'da göçmen işçilerle ilgili Kurum tarafından tüm yabancı işçiler üzerinde yapılan bir araştırmada da ortaya çı-

kıyor. Diyebiliriz ki yurt dışında çalışan işçiler büyük bir çoğunlukla 25 - 40 yaşları arasındalar.

İşçilerin büyük çoğunluğu erkek

İşçilerin cinsiyet bakımından dağılımı ise ülkelere göre farklılık göstermekle birlikte kadın işçilerin oranı oldukça düşük. Fransa'daki Türk işçilerinin sayısı 80 bini bulurken kadın işçilerin sayısı 700 ün üstüne çıkmıyor. En çok kadın işçimiz F. Almanya'da çalışıyor. İİBK istatistiklerine göre 1961 - 1974 arası dönem için sayıları 140 bine yaklaşıyor. Avusturya'da ise 5 bine. Belçika, Hollanda, İsveç, İsviçre'de de kadın işçilerimizin sayısı önemsenmeyecek kadar az. Görülüyor ki yurt dışında çalışan işçilerimiz ezici bir çoğunlukla erkeklerden oluşuyor. Zaten kadın işçilerimizin önemli bir kısmı eşleriyle beraber oldukları için göç etmişler. Bekâr işçilerimize gelince sosyo-ekonomik kökenleri ve geliş nedenleri erkek işçilerinkinden çok farklı. Bunlar daha çok çevre baskısından kurtulmak için dışarıda çalışmayı yeğlemiş, kentlerden gelen orta eğitimli emekçiler.

Zorunlu bekârlar

Yurt dışında çalışan işçilerimizin büyük bir çoğunluğunun evli olmasına karşın aileleriyle beraber olanlar çok az.

Fransa'daki Türk işçilerinin % 80'e yakını evli, oysa bunlardan sadece % 20'si ailelerini yanlarına alabilmişler. Belirtmek gerekir ki Fransa aile göçüne uzun süre karşı çıkmış, izin verdiği zaman da yerine getirilmesi zor koşullarla uygulamayı güçleştirmiştir. Ne de olsa ailesiyle beraber yaşayan bir işçinin topluma maliyeti daha fazla olmakta, ev, okul, hastane gereksinimleri çoğalmakta, gece vardiyalarından kaçmaktadır. Ancak tüketiminin ve harcadığı paranın arttığı da bir gerçek.

Gözlenebilen bir diğer nokta da işçi ailelerinin çocuk sayısı. Fransa için aile başına 1,5 çocuk düşmekte ki bu Türkiye ölçüleri içinde çok düşük bir oran. Gerçekte ise söz konusu olan ailenin, çocukların bir kısmını veya hepsini Türkiye'de bırakması. Tüm yabancı ülkelerde çalışan Türk işçileri incelendiğinde ailesi yanında olanların oranı ve çocukların sayısı artmakta. Yukarıda da değindiğimiz gibi Fransa'nın yabancı işçi politikasının işçi ailesi göçüne karşı olması, konut sıkıntısı, ücret azlığı, Fransa'da çalışan evli Türk işçilerini zorunlu yalnızlığa itmekte.

Hangi bölgelerden geliyorlar

Göç hareketi ilk önce İstanbul'dan başlamış, daha sonra Ankara, İzmir, Trabzon, Kayseri, Balıkesir gibi iller de işçi göndermeğe başlamışlar. Ancak İstanbul sürekli birinciliği korumuş. İİBK'nun uygulamaya çalıştığı seçmelerde geri kalmış ya da doğal afetlere uğramış bölgelere öncelik tanınmasına çalışılmışsa da bunda pek başarılı olunamamış. En çok işçi gönderen bölgeler Marmara: % 31 ve İç Anadolu: % 25. Bu bölgeleri Kuzey ve Batı Anadolu izlemekte. Görüldüğü gibi bunlar gelişmiş bölgelerimiz.

Olaya bir başka açıdan bakarsak göçlerin en çok kırsal kesimden geldiğini saptayabiliriz. İİBK'nun istatistiklerine göre yurt dışına göç edenlerden köy çıkışlı olanlar % 55 - 45 arasında. Göç edenlerin yarısı köyden giderken diğer yarısı da hemen hemen eşit olarak kasaba ve kentlerden gitmekte. Ancak Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'ın yaptığı bir araştırmada (5) işçilerin doğum yerleri ve yurt dışına gitmeden önce bulunduğu kent arasında önemli bir hareketlilik göze çarpmakta ve yurt dışına göçün, köyden kente göçün ikinci aşaması olduğu savını kuvvetlendirmekte. Bu araştırmada İstanbul doğumlu olanlar sadece % 17 iken İstanbul'dan yurt dışına gidenlerin oranı % 40'a çıkmakta.

Özetlemek gerekirse Türkiye'den çalışmak üzere yurt dışına gidenler kırsal kesim kökenli olmakla birlikte gelişmiş bölgelerden gitmekte ve köyden kente, kentten yabancı ülkelere doğru iki aşamalı bir göç görülmekte.

—*Yurt dışındaki işgücümüz, yurt içi işgücüne oranla daha çok okumuş-*

İİBK'nun yurt dışına işçi gönderirken aradığı niteliklerden biri de ilkökul diploması, en azından okur-yazar olmak. Bu kuralın dışına ancak ada yapılı sözleşmelerle işçi pasaportu alan, ya da turist olarak gidip de sonra durumunu yasallaştıranlar çıkabilmekte. Sonuç olarak da yurt dışında çalışan işçilerimizin % 70'e yakını ilkökul mezunu ve sadece % 3 ila 5'i okuma yazma bilmezken bu oranlar ulusal işgücü için 1970 rakamlarıyla % 35'i ilkökul mezunu ve % 46'sı okuma-yazma bilmez olarak büyük farklılıklar gösteriyor. Hatta ortaokul mezunları da yurt dışındaki işgücünde yurt içi işgücüne oranla daha büyük çapta temsil edilmekte: % 3,3'e % 2,9 (6).

(5) Abadan, Nermin. Batı Almanyadaki Türk işçileri ve sorunları. Ankara, 1964

(6) Yurt dışındaki işçiler ücretler, iş piyasası, Ankara, İİBK, 1974

Almanya'da tüm yabancı işçiler arasında yapılan bir sınıflandırmada Türk işçileri öğrenim düzeyinde Yugoslav ve İspanyollardan sonra gelmekte.

Fransa'daki Türk işçileri arasında kendi yaptığımız araştırma sonuçlarına göre ilkokul mezunlarının oranı % 76 iken okuma-yazma bilmeyenler sadece % 4.

—*Nitelikli işçilerimizi kaptırıyoruz*—

Yurt dışına göçün ilk yıllarında gidenler arasında düz işçilerin oranı daha fazlaydı. Özellikle Fransa'ya gidenlerin içinde sadece % 11'i nitelikli işçiyken % 87'si düz işçiydi (7).

Nitelikli işçilerin, ücretlerin daha yüksek olması nedeniyle F. Almanya'yı tercih etmeleri de bunda rol oynuyordu, üstelik Fransız işverenlerinin de düz işçiye gereksinimleri vardı. Ancak giderek göç etmek isteyenlerin artışı, Fransa'nın daha çok ve daha nitelikli işçi istemesi ve turist olarak gelenlere kolaylık göstermesi bu ülkeye giden nitelikli işçi sayısını arttırdı. 1967 de % 11 olan oran 1974 de % 42'ye kadar çıktı. İİBK'nun nitelikli işçilerin göçünü önlemeye çalışması da bir fayda sağlamadı. Bu işçiler niteliklerini saklayarak listelere girdiler. Türkiye ekonomisine çok pahalıya malolan nitelikli işçi göçünün zararları açık. Bu işçilerin yurt dışında çalışması onların yetiştirilmesine harcanan paranın yurt dışına transferinden başka birşey değil. Üstelik Türk ekonomisinin nitelikli işçi gereksinmesi de giderek artmakta. 1971 de sadece İzmir, Zonguldak ve Kocaeli'nde yapılan bir araştırmada 364 kişilik nitelikli işçi açığı saptanmış (8). Ekonomik bunalım sonucu işçi akımı durdurulmasaydı bu açığın giderek artacağı ve tehlikeli boyutlara ulaşacağı belliydi. Üstelik giden nitelikli işçilerin de bundan büyük yarar sağladığı kuşku. Ne yaptıkları iş ne de aldıkları para Türkiye'deki işlerini terketmelerini gerektirmiyor. Fransa'da Orléans kentinde tanıştığımız bir işçi demir çelik tesislerinde ustabaşı olarak çalışırken daha çok para kazanmak için yurt dışına geldiğini ve yol inşaatında çalıştırıldığını anlattı. Olayın ilginç yönü, bir müddet sonra durumunun farkedilip işinin değiştirilmesi; ancak ücretinin ve sözleşmesinin değişmediğini gören işçinin protesto olarak inşaattaki işine geri dönmesi. Durumundan hiç de memnun olmadığı halde yakınlarından utandığı

(7) ONI istatistikleri 1967 - 1968

(8) Kayser, Bernard. Migration de main-d'oeuvre et marchés dutr... Paris OCDE, 1971

için Türkiye'ye geri dönemediğinden yakınan bu işçinin durumu az rastlanan bir olay değil.

Fransa'daki yabancı işçiler arasında en yüksek nitelikli işçi oranı Türk işçilerinde: % 40 - 42. Daha sonra İspanyol ve Yugoslavlar gelmekte (9).

Eğitim olanaklarından herkesin yararlanamadığı, kalkınma uğraşısı içinde olan azgelişmiş Türkiye'den nitelikli işçi göçünün kaynak israfından başka birşey olmadığı açık.

-Gitmeden önce ne iş yapıyorlardı-

Yurt dışına çalışmaya giden işçilerimizin Türkiye'de yaptıkları işler çok çeşitli. En kalabalık gurup % 38 - 40 ile tarım işçileri. Bunun dışında inşaat ustaları, marangozlar, tekstil ve maden ustaları gelmekte (10). Fransa'ya giden işçiler için aynı sıralama görülmekle birlikte terzilerin de katılması dikkati çekmekte. Aslında eldeki resmi verilerin dışında Fransa'da çok sayıda kaçak çalışan terzi olduğu da biliniyor. Yaptığımız araştırmada ortaya çıkan bir diğer bulgu da özellikle tarım kesiminden gelen işçilerin Türkiye'den ayrılmadan önce yaptıkları en son işin değişik olması. Çiftçilik ve hayvancılık ilk iş olarak % 44 oranında belirtilirken Türkiye'den ayrılmadan önce yapılan son işde bu oran % 38'e düşüyor. İşçi sayısında ise tam tersine bir artış gözleniyor. Denilebilir ki tarım sektöründen sanayi sektörüne geçiş yurt dışına gitmeden başlıyor. Bu da iki aşamalı göçün doğal bir sonucu.

İşçilerin yurt dışına gitmeden önceki kazançları oldukça düşük. Araştırmamızın sonuçlarına göre Fransa'ya gitmiş Türk işçilerinin son kazançları, ki bu 1972 - 73 yıllarını kapsıyor, ayda 1000 ila 2000 TL. arasında değişiyor. Tarım işçilerinde bu miktar daha da düşerken inşaat ustalarında ve nitelikli işçilerde yükseliyor.

-TÜRK İŞÇİ GÖÇÜ POLİTİKASI-

Yabancı ülkelere işgücü ihracı gelip geçen Hükümetler tarafından istihdam ve döviz darlığı sorununa kısa vadeli çözüm bulmak amacıyla benimsenmiş ve daha çok işçi, daha çok döviz ilkesinden başka hiç bir konuya ne önem verilmiş, ne de bunun uzun vadeli sonuçları incelenmiş.

(9) ONİ istatistikleri 1973 - 1974

(10) İİBK istatistikleri

Yurt dışına işçi gönderilmesi Türk Hükümetinin dışında oluşmuş bir karar. Daha önce de değindiğimiz gibi, ulusal işgüçlerinin beğenmeyerek terkettiği güç, pis, ve tehlikeli işlerde çalıştırmak üzere ucuz işgücüne gereksinme duyan, başta F. Almanya olmak üzere, sanayileşmiş kapitalist ülkeler, Türkiye'deki emek rezervinden yararlanmak isterler. Türkiye'nin de buna tek katkısı işçilerin gönderilmesine yardım etmek olur. Almanların Türk işçilerinden memnun kalması üzerine Avusturya ve Belçikalılar ve daha sonra 1965 de Fransa, Türk işçisi talep eder. Bu arada gelişen yoğun propaganda ve dönenlerin anlattıkları, ilk başta göç etmeye hiç de istekli olmayan Türk köylüsünü bile resmi işlemleri beklemeden turist pasaportlarıyla Avrupa yollarına düşürür.

Göçün yoğun olarak başladığı 1965 yılından işgücü talebinin durduğu 1975 yılına değin 1 milyona yakın işçi yurt dışına gider. Bunlardan yaklaşık olarak 650 bini F. Almanya'ya, 60 bini Fransa'ya, 40 bini Avusturya'ya, 25 bini Hollanda'ya 15 bini Belçika'ya, 9 bini İsviçre'ye yollanır. 1967 - 68 yılında F. Almanya'da görülen ekonomik bunalım, işten çıkarılan işçilerin geri dönmesi, ne yazık ki işbaşındaki Hükümetleri uyarmaya yetmez. 1974 - 75'de işçi göçünün kesinlikle durması üzerine uzun vadeli ve gerçekçi çözüm yolları aranacağına işçi alacak ülke aranarak bu kez de Libya gibi kalkınma çabasında sınırlı nüfusundan yararlanamayan Arap ülkelerine işçi yollanmaya başlanır.

Avrupa'ya işçi göçünün başlamasından sonra ikili anlaşmalarla belirli düzenlemelere gidilir, bunun yanısıra sosyal güvenlik anlaşmaları imzalanır. Bu anlaşmalar işçi seçimi, yol giderleri, iş sözleşmeleri, döviz transferi, çalışma koşulları, sağlık sigortası, kaza ve ölüm tazminatları, çocuk parası gibi özellikleri içermektedir.

Yurt dışına gitmek isteyenlerle ilgili işlemler İİBK aracılığıyla yürütülmekte, ancak kesin seçimi işçi alan ülkeler yapmaktadır. Hatta ada yapılan sözleşmelerde İİBK'nun hiç bir söz hakkı olmamakta, adıyla çağrılan işçi adayı Kurumun koyduğu tüm sınırlamaları atlayabilmektedir. Aynı durum pek doğal ki turist olarak gidip de durumlarını yasallaştıranlar için söz konusudur. Örneğin Kurum tarafından seçilenlerde okuma-yazma bilme koşulu arandığı halde yurt dışında çalışanlar arasında hiç okuma-yazma bilmeyenlerin oranı % 5'e yaklaşmaktadır.

Yurt dışında çalışan işçilerin sayısının ve sorunlarının büyümesi yeni kurumlara gereksinme duyurur. Çalışma Bakanlığına bağlı İşçi Ataşelikleri kurulur. Ancak sayıları çok az olan, yetki ve kapa-

siteleri de kuşkulu bu Ataşeliklerin yararlı olduğu söylenemez. İşçiler kendi kurdukları örgütlerle çevirmen, avukat vb. sorunları çözüme yoluna gitmişler, Çalışma Bakanlığı da 1965 yılında bu örgütlere yardımcı olmaya karar vermiş, ancak bu yardım bedava gazete abonesinden öteye gitmemiş ve bir seneye mahsus kalmıştır! (11).

Türk işçilerinin çeşitli idari sorunlarını dil ve mevzuatı bilmek gibi nedenlerden ötürü çözümlenemediklerini gören F. Alman Hükümeti Türk - Danış adı altında, Türk memurların çalıştığı bürolar kurmak zorunda kalmıştır. Fransa'da ise sendikalar ve yarı resmi dernekler işçilerimize sahip çıkmaya çalışmış ve danışma büroları açmışlardır.

Tek beklenen döviz transferi

Yurt dışına yolladığı yüzbinlerce işçisi üzerinde söz sahibi olmayan, istendiğinde işçi yollayan, istenmediğinde geri gelenlere hiç bir olanak sağlayamayan, en basit çevirmen sorununu bile çözemeyen, işçi çocuklarını okutamayan, yıllardır söz verildiği halde halâ seçimlere katılma hakkını bile sağlamayan Hükümetler, işçilerin kazandıkları para söz konusu olunca, sahip çıkmakta, türlü yollar ve vatan millet edebiyatıyla olabildiği kadar çok döviz transfer etmeye çalışmaktadır.

Zaten yurt dışına işçi gitmesinden beklenen en büyük kazanç büyük miktarlara varan işçi dövizleridir. Bunun yanında işsizliğin önlenmesi savı pek safça kalmaktadır. Türkiye'de gizli ve açık üç milyona yakın işsiz vardır ve bu sorunun çözülmesi için köklü düzen değişikliklerine gidilmediğine, bu üç milyon işsiz büyük bir patlamaya da neden olmadığına göre bu sayıya bir milyon daha eklenmesi pek fazla bir şey değiştirmeyecektir. Ancak yurt dışında çalışan bu bir milyon işçinin gönderdiği dövizler 1960'larda başlayıp 1965'de dışsattım gelirinin % 15'ine, 1973'de % 93'üne eşit olunca, 1972 ve 1973 de açık veren ödemeler dengesini tek başına olumlu kılınca, vazgeçilemez bir nitelik kazanmaktadır (12).

İşçi dövizleri; milli hasıla, ödemeler dengesi ve kalkınma için de çok önemli bir kaynak oluşturmaktadır. (Bakınız tablo: I) İşçi dövizlerinin % 80'e yakını F. Almanya'dan transfer edilmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi döviz transferleri işçi sayısının artışıyla doğru orantılıdır. Ancak bu ilişki, bunalmış yıllarında, örneğin 1967-68,

(11) Yurt dışı göç... a.g.k. s. 44

(12) Abadan-Unat, Nermin, Keleş, Ruşen ve diğerleri. Göç ve Gelişme. Ankara Ajans-Türk, 1976 s. 110

önemini kaybetmektedir. Tabloda görüldüğü gibi 1975 yılından sonra büyük bir düşme olmuştur. 1974'den sonra yurt dışındaki işçi sayısında önemli bir değişme olmamıştır. Son olarak uygulanan katlı kur uygulaması ise söylendiğine göre işçi döviz girdilerinde büyük bir artışa neden olacaktır.

İşçi dövizlerinin transferini etkileyen pek çok faktör var

Döviz transferlerini azaltan ve arttıran faktörleri sıralarsak karımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır :

Döviz transferlerinin artışını etkileyen faktörler :

- Yurt dışındaki işçi sayısının artması.
- Türk parasının devalüe edilmesi.
- Niteliksiz ve kırsal kesimden giden işçilerin sayısının artması. Bu işçiler geleceklerinden daha kuşkulu ve tüketim alışkanlıkları daha az olduğundan ileride bir iş kurmak amacıyla daha çok para biriktirmekteler.
- Hükümet tarafından alınan önlemler : kredi olanakları, belsiz dışalım izni, döviz hesapları, yeni getirilen katlı kur uygulaması.
- Türkiye'de kurulan işçi şirketleri. Kendi aralarında kurdukları şirketlere ortak olan işçiler, yurt dışından traktör, araba, eşya makine almaktan vazgeçmekte, paralarını daha çok hisse satın alarak değerlendirmeyi seçmektedir.
- Türkiye'de yükselen fiyatlar. Ailelerinin geçimi için para yollayan işçiler giderek artan fiyatları karşılayabilmek için daha çok para göndermektedirler.

Döviz transferlerini azaltan faktörler

— İşçilerin çalıştıkları ülkede ekonomik bunalım olması. En küçük bunalımda ve üretim kısıtlamasına gidildiğinde işten ilk çıkarılan yabancı işçiler olmaktadır. Bunalım dönemlerinde işsiz kalanların yanısıra çalışan işçiler de yolladıkları parayı azaltmakta, işten çıkarıldıkları takdirde kullanmak üzere yanlarında tutmaktadırlar. 1967 - 68 bunalımında gönderilen dövizlerde 1966 yılına oranla büyük bir düşüş olmuştur.

— İşçilerin ailelerini yanlarına aldırması. Konut sorununu çözümlen ve çalıştığı ülkede daha çok kalmak isteyen işçi ailesini

yanına aldirmakta böylece ailesinin geçimi için Türkiye'ye yolladığı para, çalıştığı ülkeden Türkiye'ye doğrudan yollanan çocuk parası ortadan kalkmaktadır. Ailesiyle oturan işçi ancak kesin dönüş yaptığında toplu para getirmektedir.

— İşçinin yaşadığı ülkeye uyum sağlaması. Giderek çalıştığı ülkedeki tüketim toplumu yaşamına alışan işçi yeni gereksinimler duymakta ve ilk geldiği yıla oranla daha az para biriktirebilmektedir.

— İşçinin çalıştığı ülkeyi tamamen benimsemesi. İşinden memnun olan, ailesini yanına aldirmiş işçi, çocuklarını da okutabiliyorsa çalıştığı ülkeyi benimsemekte ve kesin dönüşünü bilinmeyen bir tarihe ertelemektedir. Bu tür işçi en çok Türkiye'den bir ev veya arsa satın almakta ve artık hiç para göndermemektedir.

— İşçinin çalıştığı ülkede fiyatların artması. Fiyat artışları da işçinin yolladığı parayı azaltmaktadır.

— Döviz karaborsası. Büyük çaplara varan döviz karaborsasında işçi parasını yurt dışında yüksek kurdan karaborsada bozdurmakta, sattığı döviz alan tarafından mala çevrildiğinden döviz transferi azalmaktadır.

— Türk parasının devalüe edilmesi, Yurda biriktirmek için para yollayan işçiler bankada duran paralarının değer kaybını önlemek için yabancı bankalarda durmasını yeğlemektedirler.

— Protesto niteliğinde döviz yollamama. Özellikle seçimler sırasında başlayan bu hareket, işçilere oy hakkı tanınmamasından, sorunlarıyla ilgilenilmemesinden doğan tepkinin sonucudur. Yolladıkları dövizlerin tek silahları olduğunu bilen işçi örgütleri tarafından desteklenmiştir.

Görüldüğü gibi Türk ekonomisi için çok büyük bir kaynak olan işçi dövizleri giderek azalmıştır ve alınan önlemler ne olursa olsun azalacaktır. İşçiler ya kesin dönüş yapacaklar ya da ailelerini yanlarına aldırıp para göndermeyi keseceklerdir.

Ayrıca bu çok önemli döviz kaynağının da kalkınma ve istihdam kaynakları yaratmada kullanıldığı kuşkuludur. Görüldüğü kadarıyla işçilerin yaşamları karşılığında kazandıkları paralar, verimli yatırımlar yerine tüketim malları dışalımına ve turistik gezilere gitmiştir, gitmektedir. İşçiler Türk turistler için "bizim dışımızdan tırnağımızdan arttırdığımız parayla onlar burada har vurup harman savuruyor" demektedirler.

FRANSA'DAKİ YAŞAMA KOŞULLARI

-Fransa'da en çok inşaat sektöründe çalışıyorlar-

Göçmen işçi için en önemli şey işidir. Bu onun yabancı bir ülkede yaşamasının nedenidir, kendisine çalışması için izin verilmiştir, çalıştığı sürece o ülkede yaşama hakkı vardır.

İİBK kanalıyla gelen işçi, sözleşmesine göre daha Türkiye'deyken hangi işte çalışacağını bilir, ancak hele kırsal kesimden geliyorsa iş koşulları hakkında hiç bir bilgisi olmaz. Fransa'da Türk işçileri genellikle inşaat ve endüstri sektöründe çalıştırılırlar. İşleri önemli bir fiziki güç ister ve gürültü, rutubet, sıcak veya soğuk, toz gibi zor koşullara dayanmayı gerektirir. Ayrıca hızlı iş temposundan doğan sinir ve tehlikeyi de bunlara eklemek gerekir. Bu zor koşulların ötesinde yabancı işçilerin yaptıkları işler, hiç bir formasyonu gerektirmeyen, tekrara dayanan, bütünlüğü olmayan, sıkıcı işlerdir.

Türk işçileri giderek artan bir oranla inşaat sektöründe çalıştırılmaktadır. Burada da kaza tehlikesi çok büyüktür. Endüstri sektöründe istihdam edilenler, araba, traktör, uçak, elektrikli aletler, lastik fabrikalarında çalışmaktadır.

Orman sektörü inşaat ve endüstriden sonra gelmektedir. Türkler, İspanyol ve Portekizlilerden sonra ormanda çalışan üçüncü gurubu oluşturmaktadır. Çok zor bir iş olan ormancılık, bağımsız olduğu ve iyi para getirdiği için geçici iş olarak tercih edilmektedir.

Türk işçilerinde gözlenen bir özellik de sık iş değiştirmeleridir. Bunun da nedeni haksızlığa uğrayan ya da ücretini az bulan işçinin hakkını aramak yerine iş değiştirmeyi seçmesidir.

-Ücretler çok düşük-

Fransa'da işçi ücretleri hiç de yüksek değildir. En az ücret, ancak zor koşullar altında yaşamaya yetebilir. Oysa işçilerimizin temel amacı para biriktirmektir. Ancak yaşamaya yetecek kadar ücret alan işçi para biriktirebilmek için fazla çalışma yapar, vardiyalı işleri seçer, ek iş bulur, harcamalarını azaltır. Beslenmesinden, eğlencesinden, giyiminden kısar.

Fransa'da ücretlerin genel olarak düşük olmasından öteye, eşit işe eşit ücret ilkesine karşın yabancı işçilerin ücretleri daha da düşüktür. 1972 yılında yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre ya-

bancı işçilerin yıllık net geliri tüm işçilerinkinden % 16,5 daha az, Fransız işçilerinkinden ise % 17,5 daha azdır (13).

İşçilerin ücretlerinde en önemli artışı ne nitelikli işçi olmaları ne de bağlı oldukları sektör etkilememektedir. Sırasında bir düz işçinin nitelikli işçi kadar para kazandığı görülmüştür. Bunun nedeni, yapılan fazla çalışma, vardiyalı çalışma veya ek iştir. İşçilerimiz ücretlerini saat ücreti olarak değerlendirmeye alışmadıklarından ay sonunda aldıkları parayı esas almakta, fazla çalışmalarını, işin cinsini hesaba katmamaktadır. Daha önce de değindiğimiz gibi sık iş değiştirme eğiliminde olan Türk işçileri böylece birtakım eskilik primlerini de kaybetmektedir.

Bugün Fransa'daki Türk işçileri için ortalama bir ücret vermek gerekirse bu 1800 ile 3000 frank arasında değişmektedir. En az ücret ise 1500 franktır (14).

-Sendikalı işçi çok az-

Yabancı işçiler, Fransız sendikaları için işçi göçünün başından beri büyük sorunlar doğurmuşlar. Sendikalar önce yabancı işçi alınmasına, ücretleri düşüreceğini, sendikaların gücünü azaltacağını ileri sürerek karşı çıkmışlar. Ancak göçmen işçilerin sayısının artması karşısında onların yanında yer alarak sorunlarına yardımcı olmaya çalışmışlar. Fakat yönetim kademelerinde benimsenen bu tutumun sendikalı işçilerin tümüne yansıdığı da söylenemez. Fransız işçileri belli bir ölçüde yabancı işçileri istememekte, onları grev kırıcı, ücret azaltıcı, işsizlik nedeni olarak görmektedir. Sendikalar da işçi sınıfının kasıtlı olarak yerli-yabancı diye bölündüğünü, böylece yerli işçilerin kendilerini üstün gördüklerini, işveren yerine yabancı işçiyi karşılıklarına aldıklarını görerek "yerli işçi, göçmen işçi, aynı sorun, aynı savaşım" ilkesiyle işçiler arasında yayılan düşmanlığı önlemeye çalışmaktadırlar.

Fransa'da yabancı işçilerin ancak % 10 kadarı sendikalıdır. Kendi araştırmamızın sonuçlarına göre Türk işçilerinin de % 18 kadarı sendikalara üyedir. Ancak büyük bir kısmı otomobil fabrikalarında çalışan endüstri sektöründeki Türk işçilerinin buralarda yuvalanmış sarı sendikaların ellerinden kurtulamadığı da bir gerçektir ve sendikalı işçilerin büyük çoğunluğu sarı sendikalara, çoğu zaman da zorla üye yapılanlardır.

(13) Martel, Mireille. "L'immigration: un phénomène structurel" Cahier Français 1975 Aralık

(14) 1977 rakamları

Yabancı işçilerin ve dolayısıyla Türk işçilerinin sendikalaşmalarının çeşitli nedenleri vardır. Kırsal kesimden gelen ve işçi niteliğini yabancı ülkede kazananlar, sendikaların ne olduğu ve yararlarından habersizdir. Çalıştığı ülkenin dilini bilmeyen işçiye sendikanın yaklaşabilmesi de zor olmakta, göçmen işçi ise yabancı olduğundan, sendikalı olmanın kendisini ilgilendirmedini sanmaktadır. Sigortalı olmakla kendisini sendikalı sanan işçinin yanısıra sendikaların siyasi kuruluşlar olduğu ve Türkiye'ye dönmek istiyorsa bunlardan uzak durması gerektiği kendilerine Çalışma Ataşeliklerinde 'dostça' hatırlatılan ve bu öğüde uyan işçiler pek çoktur. Fransa'nın en güçlü işçi sendikası olan CGT'nin Fransız Komünist Partisiyle yakın ilişkisi olduğunun anlatılivermesi de antikomünist bir propoganda ile yıllardır koşullandırılmış işçilerimizin sendikadan uzak durmasına yetmektedir.

Sarı sendikaların yuvalandığı Simca-Chrysler, Citroen gibi otomobil fabrikalarında büyük baskılar altında tutulan işçiler kendilerinin "patron sendikası" diye adlandırdığı sendikalara üye olmaya zorlanmakta, karşı çıkan ya da CGT'ye üye olanlar işten atılmakta hatta bazen bıyıkları yolunmaktadır. Sarı sendikaların arabayla işçi ezdirdiği veya kurşunlattırabildiği Fransa'da ise Polis, sendikalı yabancı işçilerden pek hoşlanmamakta, oturma iznini iptal edecek bir kusurunu hemen buluvermektedir. Bu tür baskıların ötesinde Türk işçilerinin yoğun olduğu inşaat sektöründe veya ormanda ise sendikalar zaten güçlü değildir ve bazen de yoktur. İşçi sendikalı olmak istese bile bu olanağı bulamamaktadır. Türk işçilerinin çok iş değiştirmeleri de bir sendikaya bağlı kalmalarını zorlaştırmaktadır.

Sendikalar çok güçlü oldukları iş yerlerinde ise yabancı işçilere önemvermemekte, sendikaya üye olan işçi de sendikasından her türlü sorunla uğraşılması gibi büyük yardımlar beklediğinden düş kırıklığına uğramakta ve üyeliğini yenilememektedir.

Sendikalı işçilerin sayısının çok az olmasına karşın Türk işçilerinin greve katılma oranı yüksektir. İşçiler çalışma yanısı olsalar bile grev kırıcısı olmak istemediklerinden işi bırakıp, arkadaşlarına katılmaktadır. Ne yazık ki bunun yanısıra grevci Fransız işçilerinin üzerine zincirle saldırtılan patron fedaisi rolünü üstlenmiş Türk işçileri de vardır...

-Konut sorunu çözümlenmiş değil-

Fransa'da göçmen işçilerin sorunları arasında en çok sözü edilen konut sorunudur. Fransızlar için de geçerli olan bu sorunun, hele yabancı işçiler için ne denli büyük olduğunu anlamak güç değildir.

Kamuoyunun en çok tepkisini çeken işçi gecekondularının büyük bir kısmı yıktırılmış durumdadır. 1965 de 70 bin göçmen işçi gecekonduda yaşarken bu rakam 1973 de 22 bine düşer. Gecekondular en çok Paris çevresinde bulunmakta ve Kuzey Afrikalı, Portekiz ve İspanyol işçilerini barındırmaktadır.

Fransa'ya Türk işçi göçünün 1970 den sonra önem kazanması ve işçi ailelerini kapsamaması gecekonduda oturan Türk işçisine rastlanamamasının nedenidir. Türk işçileri en çok işçi yurtlarında ve kiralandıkları evlerde oturmaktadırlar. İşçi yurtlarını tanımlamak için bir genellemeye gitmek çok zordur. Bunların içinde buzdolabına kadar donatılmış, tek kişilik odalı, lokanta, sinema salonluları olduğu gibi sadece en önemli gereksinimleri karşılayabilen ve polis mantığıyla yönetilen, konuk ağırlamanın, toplantı yapmanın yasak olduğu yurtlar da vardır. Özellikle işçilerin çalıştığı fabrikalar tarafından işletilen yurtlar askeri kışla disipliniyle yönetilmekte, işçiler baskı altında yaşamaktadırlar. Araştırmanın yapıldığı 1975-76 yıllarında kiraları 100-400 frank arasında değişen bu yurtların dışında işçiler arkadaşlarıyla birleşerek ev tutma yoluna da gitmektedir. Kimi zaman daha az kira vermek, kimi zaman yurtlarda yer bulamamak veya yurtlardaki baskıdan kurtulmak için kiralanan evler genellikle merkezi ısıtması olmayan, banyosuz, yıkılmaya yüz tutmuş harabelerdir. Sanıldığığının aksine bu tip evlerin kirası yüksek olmakta, ancak üç-beş kişi arasında paylaşıldığı için adam başına 70-200 frank arasında bir pay düşmektedir.

Ailesiyle beraber küçük kentlerde oturan işçiler, yer olduğu oranda Belediye sosyal konutlarından yararlanabilmektedir.

Bunun dışında bir diğer yerleşme biçimi ise inşaat ve ormanda çalışan işçiler için söz konusu olan barakalardır. İşçiler bu barakalarda parasız oturmakla birlikte akarsuyu, ısıtması, tuvaleti olmayan, yazın sıcak, kışın soğuk tutan bu ilkel yerleşme biçiminden çok yakınmaktadırlar.

-En çok görülen hastalık tüberküloz-

Doktor denetiminden geçip tam sağlıklı olarak göç eden işçilerde yurt dışında çalışmaya başladıktan sonra çeşitli hastalıklar görülmektedir. İşçiler yetersiz beslenme, aşırı yorgunluk, sağlıksız barınma biçimleri yüzünden ve yalnızlık, özlem gibi psikolojik depresyonlar sonucu en çok tüberküloz ülser ve sinir hastalıklarına yakalanmakta, yerli işçilere oranla da daha çok iş kazası geçirmekte-

dirler. Özellikle tüberküloz birdenbire ortaya çıkmakta, ateş ve kan tükürme ile başlamakta ve en çok kırsal kesimden gelen, sanayide çalışma koşullarına alışık olmayanlarda görülmektedir.

Dil bilmemekte işçilerin sağlık sorunlarını çözememelerinin bir nedeni olmakta, doktora derdini anlatamayacağını düşünen işçi, zaten çeşitli formalitelerden de korktuğu için yatağa düşene dek beklemektedir. Örneğin, "Veterinere mi gideyim, ne yapayım, derdimi anlatamadıktan sonra doktora gitmek neye yarar" diye dert yanan bir işçi daha sonra bir çevirmenle gittiği hastanede önemli bir operasyon geçirmesi gerektiğini öğrenmiştir.

İş kazaları da bir yerde dil bilmemeye dayanmaktadır. Sırasında arkadaşının uyarısını anlamayan işçi yaklaşan tehlikeden kaçamamakta veya anlamadığı yazılı uyarılara dikkat etmeyerek kazaya neden olmaktadır. Bir süredir çok sayıda yabancı işçi çalıştıran fabrikalarda işçilerin ana dillerinde uyarı yazıları yazılmıştır. Ancak zaten tehlikeli işlerde çalışan işçiler, fazla çalışma da yaptıkları zaman, yorgunluk, uykusuzluk, gerekli önlemlerin alınmamış olması nedeniyle kaza yapmaktadırlar. Yaptığımız araştırma sonuçlarına göre yurt dışında çalışmaya başladıktan bu yana sağlığı bozulan işçilerin oranı % 42 gibi çok yüksek bir orandır. Bunların içinde % 14'ü iş kazası geçirmiştir.

Topluma uyuma

Türk işçilerinin içinde yaşadıkları topluma uyum sağlaması çok uzun bir süreyi gerektirmektedir. Bir İspanyol veya Portekizli işçinin odasını çıplak kadın fotoğrafları süslerken milliyetçilik duyguları çok kuvvetli olan işçilerimizin odalarını Türk Bayrağı, Atatürk'ün ve siyasi parti liderlerinin fotoğrafları süsler. Din faktörü de uyum sağlanmasını geciktirir. İşçilerimiz, namaz, oruç gibi ibadetlerini pek yerine getirmeseler bile dinlerine bağlı görünmekte ve özellikle domuz eti yemeye kolay kolay alışmamaktadırlar.

Kişinin içinde yaşadığı topluma uyum sağlayabilmesi yaşama ve çalışma koşullarına da bağlıdır. Oturduğu konutu rahatsız, işi güç, parası az olan işçinin içinde yaşadığı, dili, kültürü, gelenekleri, yaşama biçimi, alışkanlıkları farklı topluma uyum sağlayabilmesi daha da zor olmaktadır. Bu topluma duyulan yabancılığın da ötesinde kırsal kesimden gelenler için köydeki yaşama biçiminden sonra kentteki yaşama biçimine duyulan yabancılık da söz konusudur. Bilindiği gibi "geleneksel kırsal toplum ile işlevsel kent toplumu arasında,

biçimsel farklar değil, derin bir uçurum bulunmakta ve birinden diğerine geçiş büyük çaba ve sarsıntılar doğurmaktadır" (15).

Fransa'da çalışan işçilerimiz için de aynı durumlar söz konusudur ve genellikle de uyum sağlamak için çaba harcadıkları söylene-
mez. Bunda toplumun yabancı düşmanlığının, yabancıları itmesinin de payı vardır. Yurt dışına gitmeden önce yıllarca düşlediği yabancı ülkede, işçi, artık ülkesini düşler. Dışarıda geçirdiği günleri yaşamının bir parçası değil de bir zorunluluk sayar, gelecek için, gelecekteki mutlu günler için yaşar. Oysa Türkiyedeysen de bütün düşleri yurt dışında geçireceği günler üzerine kurulur.

Dil bilmemek diğer konularda olduğu gibi uyum sağlama konusunda da en büyük güçlük olarak ortaya çıkar. Araştırmamıza göre Fransa'da çalışan Türk işçilerinin % 80'inin en büyük sorunu dil bilmemektir. İşçiler kendi kendilerine çözebilecekleri pek çok sorunu dil bilmedikleri ve çevirmen olmadığı için çözemediklerinden yakınmaktadır. Fransızcanın çok zor öğrenilmesi, dil kurslarının işçilerin yorgun olduğu saatlere rastlaması, bu ülkede çalışan Türk işçilerinin senelerce kalsalar bile dil öğrenememelerine neden olmaktadır.

Türk işçilerinin çoğunun ailesini Türkiye'de bıraktıkları da hatırlanırsa, uyum güçlükleri daha kolay anlaşılır. Ailesiyle beraber olan işçiler, çocukları, aileleri dolayısıyla oturdukları ülkeye daha rahat uyabilmektedirler. Çocuklar yeni koşullara, anne babalarından çok daha çabuk alışmakta, dil öğrenmekte, okula gitmekte, fakat hiç bir zaman yabancıliklerini silememekte, Fransız çocukları kadar başarılı olamamaktadırlar.

Fransa'da göçmen işçilerin çocukları üzerine yapılan araştırmalar bunların yüksek öğrenim yapamadıklarını, meslek sahibi olamadıklarını ortaya çıkarmıştır.

BİRGÜN DÖNECEKLER Mİ?

Fransa'daki Türk işçilerinin hangisiyle konuşsanız bir gün döneceğini söyler size. "Seneye" der, "iki sene sonra" veya "üç", ama en çok da "bilmiyorum" der. Fransa'da aile sayısının çok az olduğunu anımsarsak yıllardır, altı, yedi, sekiz yıldır ailesinden ayrı yaşayan, iki senede bir 45 gün sevdikleriyle beraber olabilen kişilerin ne zaman döneceklerini bilmeyişleri çok acı gelir insana. Hepsi dönmek istemekte, her izine gidişlerinde "bu son olacak, gelecek kez kesin döneceğim" sözleriyle ayrılmaktadır ailelerinden. Ailesi yanında

(15) C. Ageneau. "Etranger dans la ville" Esprit. 1968 Nisan

olanlar da döneceklerini ama ne zaman döneceklerini bilemediklerini söylerler. "Hele çocuklar büyüsün", "hele okulları bitsin".. ama dönüşün tarihi konamaz bir türlü.

İnsanlarımızı yurt dışına iten nedenler değişmediği sürece de dönüş tarihleri kesinleşemeyecektir. Yurda döndüğünde iş bulamayacağını, alacağı parayı yetiremeyeceğini bilen kişi niye dönsün. "Biriktirilen bir kaç bin frank neye yarar, en fazla bir ev yaptırmaya belki, ama ev karın doyurur mu?" Eski yaşantısını değiştiremeyeceğini biliyorsa işçi geri dönmek istemez. Köyden çıkanların çoğu artık küçük veya büyük kentlere yerleşmek istemektedirler. Eski işlerine dönmek istememekte, ticaret, hayvancılık, şoförlük yapmayı veya atölye açmayı düşlemektedir. Biriktirdikleri parayla ev, tarla, traktör, araba almak, mağaza veya atölye açmak istemekte, bunu gerçekleştirmeden de dönememektedirler. Geçenlerde bir işçi arkadaş mektubunda şunları yazıyordu: "Bir traktör alayım dedim, 20 bin zam geldi, ben traktörün parasını kazanana kadar 40 bin daha gelir, böyle böyle bizim ömrümüz de burada geçer."

Bir gün dönecekler mi; evet; istenmedikleri zaman, işe yaramadıkları zaman, geri yollandıkları zaman, ya da belki yeterince para biriktirebildiklerinde. Ancak o zaman da düşlediklerini yaşamaya pek vakitleri kalmayacak...

TABLO I
İŞÇİ DÖVİZLERİ TRANSFERLERİ

İşçi Sayısı	Yıl	Döviz transferi (\$)	Artış oranı (%)	İşçi döviz transferlerinin dışsatım gelirlerine oranı (%)	
160 695	1965	69 781 894	—		15
195 095	1966	115 364 298	65		23,5
204 042	1967	93 029 690	— 18,5		17,8
247 246	1968	107 318 285	15,3		21,6
351 221	1969	140 636 057	31		46,2
480 796	1970	272 220 783	93,5		69,6
569 238	1971	471 370 427	73		83,6
654 467	1972	740 105 494	57		94,6
790 827	1973	1 183,255 037	59,8		—
.....	1974	1 426 306 907	20		—
.....	1975	1 312 298 253	— 8		—
.....	1976	982 742 654	— 25		—
.....	1977	981 824 173	— 0,1		—
.....	1978	983 064 083	0,12		—

KAYNAK : DPT verileri ve Yurtdışı göç hareketleri ve vatandaş sorunları a.g.e. tablo XVII

KAYNAKÇA

- Belgendouz, Abdülkerim. (Viyana Semineri) Paris OCDE 1974
- Berger, John. Yedinci Adam
- Türkiye İşçi sınıfı tarihi. cilt I, s. 16 Vardiya Yayınları, İst. 1975
- Yurt Dışı Göç Hareketleri ve Vatandaş Sorunları. Ank. Başbakanlık 1973
- Abadan, Nermin. Batı Almanya'daki Türk işçileri ve sorunları. Ank. 1984
- Yurt Dışındaki işçiler, ücretler, iş piyasası, Ankara. İİBK, 1974
- ONİ istatistikleri 1967-1974
- Kayser, Bernard. Migration de main d'oeuvre et marchés du travail Paris. OCDE 1971
- İİBK istatistikleri
- Martel, Mireille. "L'immigration: un phénomène structurel" Cahier Français 1975 Aralık
- Ageneau, C. "Etranger dans la ville" Esprit, 1966 Nisan